

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

1985/34

DE V.S. EN DE EG :

VERGELIJKING OP LANGE TERMIJN

Louis BAECK

juni 1985

D/1985/2020/07

INHOUD

- I. PROBLEEMSTELLING
- II. DE VERSCHILLENDE DYNAMIEK IN ARBEIDSABSORPTIE
- III. DE SECTORIELE GROEITRANSFORMATIE
- IV. DE REGIONALE DYNAMIEK IN DE VERENIGDE STATEN
- V. SOEPELHEID EN/OF STROEFHEID VAN HET ARBEIDSBESTEL
- VI. DE AMERIKAANSE RELANCE IN PERSPECTIEF
- VII. DE SCHIZOFRENIE VAN HET MONETARISME
- VIII. BESLUIT

De auteur is de assistenten bij het C.E.S., Dirk Terweduwe en Philippe Van Damme, erkentelijk voor hun hulp bij het verzamelen van de basisdocumentatie.

I. PROBLEEMSTELLING

De meeste analyses van de kernlanden der westerse economie zijn korte termijn studies waarin de recente ontwikkelingen en verschuivingen centraal staan. Sinds het begin van de jaren tachtig worden ons hierbij beelden ingeprent over de krachtige Amerikaanse relance, over de lusteloosheid van de EG-economieën (de zogenaamde eurosclerosis) en over het onstuitbaar exportsucces van Japan. In deze studie willen we het verschillend groeitraject van de Verenigde Staten op lange termijn in het blikveld brengen. Hieruit komt een meer genuanceerd beeld tevoorschijn.

Bij het verlengen van de tijdshorizon kan men niet voorbijgaan aan de evolutie van basisvariabelen die door de mazen van het korte termijn onderzoek vallen : zoals de bevolkingsgroei en de gemiddelde produktiviteit per hoofd van bevolking, zoals de sectoriële verschuivingen in de tewerkstelling van industriële naar dienstenbedrijven, zoals de factorbezetting (kapitaal- en/of arbeidsintensiteit), zoals de arbeidsabsorptie en de hieruitvolgende produktiviteit per tewerkgestelde, enz. Gezien vanuit deze basisvariabelen hebben de Verenigde Staten, vooral sinds 1960, een ander groeitraject gevolgd in vergelijking met West-Europa. De totale, alsook de actieve bevolkingen van de Verenigde Staten groeien veel sneller dan deze in West-Europa, terwijl ons continent een merkkelijk hoger gemiddelde spaarquote (investeringscapaciteit) opbrengt. Dit heeft een dubbel gevolg :

1. Het kapitaalvolume per werknemer steeg in de EG aanzienlijk sneller dan in de Verenigde Staten. In de Verenigde Staten wordt de produktie relatief arbeidsintensiever terwijl ze in West-Europa naar meer kapitaalintensieve verhoudingen evolueert. Deze merkwaardige evolutie staat in scherp contrast met het conventionele maar foutieve beeld hierover.
2. De snelle bevolkingsgroei verplicht de Verenigde Staten tot soepeler arbeidsabsorptie, d.w.z. tot het scheppen van tewerkstelling. In West-Europa heeft men door de geringe bevolkingstoename de produktiviteitsgroei kunnen opdrijven. De gemiddelde produktiviteiten per hoofd van bevolking en per tewerkgestelde groeien trager in de Verenigde Staten dan in West-Europa.

De hiernavolgende groeicijfers over de periode 1960-83, illustreren zeer klaar de verschillende evolutie van de V.S., van de EG en van Japan op lange termijn.

Jaarlijks groeipercentage	<u>EG</u>	<u>V.S.</u>	<u>Japan</u>
Bruto binnenlands produkt	3.3	3.1	7.2
Tewerkstelling	0.0	1.7	1.1
BBP per werknemer	3.3	1.4	6.1
Kapitaalgoederenvoorraad	3.5	2.4	3.8
KGV - per werknemer	3.5	0.7	2.7

Bron : Europese Economie, juli 1984.

Bij het overschouwen van de naoorlogse periode, is een van de meest markante ontwikkelingen de snelle wederopbouw van West-Europa en Japan en hun gezwind economisch inhaalmanoeuver tegenover de Verenigde Staten. Dit inhaalmanoeuver illustreren we bij middel van enkele economische basisindicatoren.

1. De evolutie van de gemiddelde produktiviteit en/of inkomen per hoofd van bevolking tegenover het referentieland (Verenigde Staten = 100) is als volgt geëvalueerd :

	<u>1950</u>	<u>1960</u>	<u>1982</u>
Verenigde Staten	100	100	100
Frankrijk	44	56	96
Duitsland	40	60	94
Groot-Brittannië	53	54	66
Japan	18	27	75

OESO-statistieken, eigen berekening.

Frankrijk en Duitsland (en hierbij mag men vergelijkenderwijze ook de Beneluxlanden situeren) hebben op een klein verschil na hetzelfde produktiviteitspeil en dus hetzelfde inkomensniveau bereikt als de Verenigde Staten. De dynamiek van het inhaalmanoeuver ziet men duidelijk zitten indien men de cijfers horizontaal leest. Alleen Groot-Brittannië is hierin de lome broer geweest.

Men kan de verandering in het economisch krachtenveld ook nog vanuit een andere invalshoek in focus stellen : door de verschuiving in het relatief gewicht van de kernlanden te meten. Dit doen we bij middel van twee significante gewichtsindicatoren, met name het procentueel aandeel per land in het totaal inkomen van de groep, alsook het procentueel aandeel van ieder land in de totale industriële export van de groep.

2. Het procentueel aandeel van het nationaal produkt (nationaal inkomen) in het groepstotaal. Indien men het geheel der weeshouden landen gelijk stelt aan 100, is de onderlinge verhouding als volgt geëvolueerd :

	<u>1950</u>	<u>1982</u>
Verenigde Staten	63 %	50 %
Frankrijk	8 %	10 %
Duitsland	9 %	12 %
Groot-Brittannië	13 %	8 %
Japan	7 %	20 %

OESO-statistieken, eigen berekening.

3. Het procentuele aandeel per land van het exportvolume inzake nijverheidsprodukten is tegenover het totaal (= 100) als volgt verschoven :

	<u>1950</u>	<u>1982</u>
Verenigde Staten	37 %	24 %
Frankrijk	13 %	14 %
Duitsland	10 %	27 %
Groot-Brittannië	35 %	15 %
Japan	5 %	20 %

GATT-statistieken, eigen berekening.

Door deze verschuivingen in de reële sfeer van de economie verzwakte de vroeger onbetwiste economische hegemonie van de Verenigde Staten. In de exportcompetitie voor nijverheidsprodukten heeft Duitsland reeds voorsprong op de Verenigde Staten. En Japan ontwikkelt zich met rasse schreden als evenknie van de Verenigde Staten in de industriële export.

Het inhaalmanoeuvr van de EG-kernlanden en van Japan, en de hieruitvolgende hegemonieverzwakking van de Verenigde Staten in de reële sfeer bleven niet zonder uitwerking op de financieel-monetaire bovenbouw van de westerse economie. Niettegenstaande het

klapwieken van verheven parolen over interdependentie en solidariteit vanwege de beleidslieden van de westerse economie, groeide de concrete situatie, in de woelige jaren zeventig (vooral na de OPEC-prijslift), naar latente en soms naar open confrontatie.

West-Europa en Japan begonnen zich assertiever op te stellen in de internationale monetaire conferenties en eisten een herschikking van de toen, in reële verhoudingen, overgewaardeerde dollarakoers. Hierop koppelde de Nixonregering de dollarakoers officieel los van het goud. De Verenigde Staten schakelden over naar een systeem van "zwevende" dollarakoersen die hen terug meer eigen manoeuvreerruimte gaven. Maar in enkele invloedrijke "think-tanks" van de Verenigde Staten kwamen hogervermelde verschuivingen in de reële produktiesfeer als traumatiserend over. En een ganse schare van befaamde economen ging over tot een grondige analyse van de Amerikaanse (relatieve) produktiviteitsvertraging. In de literatuur staat deze stroming bekend onder de naam van "decline of productivity debate" (1).

In zijn vergelijkende studie van de westerse kernlanden formuleert Cornwall daarentegen een visie die minder beklemmend is voor de Verenigde Staten (2). Volgens hem hebben de Verenigde Staten in de naoorlogse periode op technologisch vlak model gestaan voor West-Europa en voor Japan. Eens dat deze laatsten de technologische vindingen van de op kop lopende Verenigde Staten "op versnelde wijze" hebben geabsorbeerd, zullen ook hun economieën op het trager ritme van de Verenigde Staten terugvallen.

Volgens Cornwall is de groeivertraging van West-Europa en Japan na 1974 vanuit deze technologie-diffusievisie te verklaren. De achterblijvers hadden de koploper bijna ingehaald zodat voor hen de gemakkelijke overname van technologie voorbij was en hun groei vertraagde. Hierbij wordt dus impliciet uitgegaan van de veronderstelling dat West-Europa en Japan niet in staat zijn het technologisch plafond (the technological frontier) van de Verenigde Staten te doorbreken of te overtreffen. Maar dit lijkt me vooralsnog een onbewezen stelling te zijn.

-
- (1) De eerste alarmkreet kwam van W. Nordhaus met een studie over *The Recent Productivity Slowdown* gepubliceerd door Brookings in 1970. Maar daarna kwam een ganse golf van gelijkkluidende publicaties waaronder de voornaamste zijn : E. Denison, *Accounting for Slower Growth in the United States in the 1970s*, Brookings, 1979 ; N. Kamrany en M. Chereb, "Productivity Performance of the United States" in *Economic Issues of the Eighties*, 1979 ; J. Kendrick, *International Comparisons of Recent Productivity Trends*, gepubliceerd door het American Enterprise Institute in 1981.
 - (2) J. Cornwall, *Modern Capitalism : its Growth and Transformation*, Londen, 1977.

Nog een woord over de methode : onze analyse voert vooral cijfermateriaal aan ter schraging van de ingenomen standpunten. Maar deze illustraties bij middel van koude cijfergegevens mag ons niet doen vergeten dat de concrete werkelijkheid van de kernlanden ingebed is in samenlevingen met anders gearde mens- en maatschappij-opvattingen.

In de Verenigde Staten functioneert niet alleen de economie maar gans de samenleving op het beginsel van mededinging tussen individuen. Dit beginsel is een uitvloeisel van de pioniersmentaliteit die steunt op de individualistische ethiek. Hierin wordt de overheid minder getolereerd als medespeler. De ongemakken eigen aan de omwoelende kracht van de technologische innovaties worden er gereder aanvaard. De mislukking wordt er veeleer toegerekend aan het falen van de enkeling dan aan het maatschappijsysteem. De risicogedachte staat hoog in het vaandel. Maar er zijn ook schaduwzijden aan verbonden, zoals een hoge graad van agressiviteit en het verlies van krachten in soms steriele mededinging. In de Verenigde Staten is de financiële vermogensstructuur fluïder dan bij ons. De aan- en verkoop (overname) van bedrijven geeft aanleiding tot heel wat "dynamiek". Maar deze verschuivingen in de financiële bovenbouw scheppen niet altijd economische meerwaarde. Ze zijn dus niet steeds zo "produktief" als op eerste gezicht lijkt.

Hiertegenover staat Japan met zijn traditie van collectieve ethiek en met de integratieve neigingen van de enkeling in het socio-cultureel systeem. In het begin van de jaren tachtig sloeg het Japans managementmodel in de opleidingscentra van Europa en van de Verenigde Staten bijzonder goed aan. Iedereen beseft nu wel dat Japan de hegemoniale leider is voor de expansieve Aseangroep in Zuidoost-Azië.

In West-Europa is de socio-politieke bijsturing van de markteconomie het verst gegaan. Het marktmechanisme moet er het sociale veld delen met de voorzieningen van de verzorgingsstaat, op touw gezet door een breed uitgewaaierd systeem van overlegorganen. Dit heeft een verregaande verstroeving van ons socio-economisch bestel veroorzaakt. Maar er zijn ook positieve punten. In het algemeen manifesteert West-Europa, in vergelijking met de Verenigde Staten, een grotere zorg voor de kwaliteit des levens. De kwaliteit van de massaproducten (zoals automobiel, koelkast, stereo-installatie, enz.) voortgebracht door de groot-industrie, ligt in West-Europa hoger dan in de Verenigde Staten. Hierin is Japan nu ook een geduchte mededinger geworden van ons continent.

II. DE VERSCHILLENDE DYNAMIEK IN ARBEIDSABSORPTIE

Bij een vergelijking van West-Europa met de Verenigde Staten, over de periode 1960-82, treft het beduidend verschil in bevolkingsdy-

namiek. Het totaal Amerikaans bevolkingsaantal steeg met 29 % tegenover slechts 13 % in de EG-lidstaten.

Een eerste verklaring is te vinden in de ongelijke bevolkingssamenstelling. Inderdaad de Verenigde Staten herbergen in hun schoot een "ontwikkelingsland" van gemiddelde afmeting. Hiermede bedoelen we de bevolkingsgroep, met relatief lage vorming en inkomen, samengesteld uit de zwarte bevolking (in de laatste telling van 1980 bedroeg hun aantal 27.5 miljoen) en uit de Hispano-Amerikanen, waarvan het aantal toen op 14.5 miljoen werd geschat. De inwijking van de Hispano-Amerikanen (Mexicanen, Cubanen, Puerto-Ricanen, alsook inwoners uit Centraal- en Zuid-Amerika) is op gang gekomen in het begin der jaren zestig. Gezien vanuit het basisjaar 1960 is de differentiële bevolkingsindex in 1982 als volgt geëvalueerd : blanke bevolking 125, negro bevolking 156 en Hispano-bevolking 360. De groep van de Hispanos is vooral door versnelde immigratie meer dan verdriedubbeld. De snelle uitbreiding van het zogenaamde "ontwikkelingsland" bewerkt ingrijpende verschuivingen op het arbeids- en produktiebestel van de Verenigde Staten. De Zwarten en Hispanos samen, vertegenwoordigen nu 18 % van de Amerikaanse bevolking. Hun gemiddelde geboortecijfers liggen merkbaar hoger dan deze van de blanke Amerikanen, zodat hun relatief aantal zal stijgen in de toekomst.

De bevolking der lidstaten van de EG tellen samen 12 miljoen vreemdelingen, waarvan ongeveer 5 miljoen werkzaam zijn op de arbeidsmarkt. In België vertegenwoordigen de buitenlanders overwegend gastarbeiders, samen met hun familieleden betekenen ze 8 % van de bevolking. In ons land zijn 15.8 % van alle geboorten, kinderen van gastarbeiders. Hun nataliteitscijfer is het dubbele van dit der Belgische bevolking.

In beide continenten noteert men dus een inwijking van zuiderse bevolkingen met hoge nataliteit :

- van Hispano-Amerikanen in de Verenigde Staten ;
- van Middellandse-Zee groepen in de EG-landen.

Maar deze immigratie uit het Zuiden kent sinds de groeivertraging van 1974 een ander verloop. In de Verenigde Staten verliep de inwijking van Hispano-Amerika na 1973 even krachtig als ervoor. De EG-lidstaten die tussen 1960-73 hoge inwijkingscijfers scoorden (vooral België, Bondsrepubliek, Luxemburg) organiseerden na 1974 eerst een immigratiestop, en sinds 1980 een terugvloed van immigranten naar hun land van herkomst.

Het verschil in bevolkingsdynamiek tussen beide continenten kan evenwel niet helemaal worden verklaard door deze ongelijk bevolkingssamenstelling. Ook de blanke bevolkingsgroepen in de Verenigde Staten scoren hoger nataliteitscijfers dan deze in West-Europa.

In Denemarken en in de Bondsrepubliek is de balans tussen geboorten en sterftes sinds 1980 zelfs naar negatief omgeslagen. En in de rest van West-Europa staat de vlam van de voortplanting ook op een laag pitje.

Tabel 1 : Bevolkingsevolutie en arbeidsabsorptie

land	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
Verenigde Staten	129	156	2.0	1.9	9.5
Japan	127	128	1.2	1.1	2.4
EG-totaal	113	110	0.4	0.2	9.4
- Bondsrepubliek	111	104	0.1	- 0.2	6.8
- Frankrijk	119	118	0.7	0.6	8.9
- Verenigd Koninkrijk	107	109	0.4	0.0	11.1
- België	108	117	0.7	0.3	13.2

(a) Index van de totale bevolking in 1982, basisjaar 1960 = 100.

(b) Index van de werkbekwame bevolking in 1982, basisjaar 1960 = 100.

(c) Jaarlijks groeipercentage van werkbekwame bevolking, tussen 1960-82.

(d) Jaarlijks groeicijfer van tewerkgestelde bevolking tussen 1960-82.

(e) Percentage werklozen in verhouding tot het totaal van de werkbekwame bevolking in 1982.

Bron : OESO-statistieken, eigen berekening.

De bevolkingsdynamiek gestuurd door hoge nataliteit, nog versterkt door immigratie heeft voor gevolg dat het verschil in groei van de werkbekwame bevolking tussen beide continenten nog groter is dan dit van de totale bevolking (1). Uit de cijfers van tabel 1 kan men aflezen dat de werkbekwame bevolking, tussen 1960-82, jaarlijks toename met 2 % in de Verenigde Staten tegenover slechts met 0.4 % in de EG-landen. Belangrijker evenwel is het feit dat de Verenigde Staten ongeveer deze totale arbeidstoevoer absorbeerde door krachtige expansie van tewerkstelling. De tewerkstelling nam er jaarlijks toe met 1.9 % tegenover slechts 0.2 % in de EG-landen. In de Bondsrepubliek is de totale tewerkstelling tussen 1960-82 zelfs met jaarlijks - 0.2 % gedaald.

(1) De werkbekwame bevolking bestaat uit de mannen en vrouwen uit de volwassen bevolkingsgroep (tussen 15 en 65 jaar) die zich manifesteren als werkaanbieders op de arbeidsmarkt.

Het verschil in arbeidsabsorptie tussen beide continenten wordt nog groter sinds de groeivertraging. Tussen 1973 en 1982 is de globale tewerkstelling in de EG-landen stabiel op ongeveer 106 miljoen eenheden gebleven. In de Verenigde Staten daarentegen is de tewerkstelling in die periode geëvolueerd van 85 miljoen arbeidsplaatsen naar 99.6 miljoen. Dit is een toename van ongeveer 15 miljoen jobs. Niettegenstaande deze soepele arbeidsabsorptie hadden de Verenigde Staten in 1982 ongeveer hetzelfde percentage werklozen als de Europese Gemeenschap.

De soepele arbeidsabsorptie in de Verenigde Staten heeft er de kapitaal-arbeidscoëfficiënt beduidend beïnvloed, d.w.z. in de richting van meer arbeidsintensieve produktieverhoudingen. Inderdaad uit hoofde van de krachtige arbeidsabsorptie zouden gelijkblijvende kapitaal-arbeidscoëfficiënten vanwege de Verenigde Staten enorme investeringsoffers (spaaroffers) gevergd hebben. Dit om de toestromende arbeidskrachten te voorzien van werkinstrumenten, van machines en van andere materiële uitrusting. Om hierin te voorzien zou de gemiddelde spaarquote dus zeer hoog moeten liggen. Maar de cijfers van tabel 2 tonen aan dat de spaarkwote, netto zowel als bruto in de Verenigde Staten relatief laag ligt, alleszins beduidend lager dan deze van de Europese Gemeenschap en van Japan.

Tabel 2 : Vergelijkende evolutie van spaarkwotes

Land	1960		1970		1982	
	Netto (a)	Bruto (b)	Netto (a)	Bruto (b)	Netto (a)	Bruto (b)
Verenigde Staten	8.7	19.2	7.4	17.9	2.1	15.2
Japan	22.3	33.2	26.8	40.3	16.6	31.2
EG-landen	17.1	25.7	16.6	26.6	7.4	19.9
- Bondsrepubliek	21.1	29.9	18.1	29.6	8.4	22.8
- Frankrijk	14.5	25.1	15.8	26.6	6.6	19.2
- Verenigd Koninkrijk	10.2	17.3	12.9	20.7	6.2	18.4
- België	9.2	18.3	17.1	26.7	4.3	16.2

(a) Netto besparingen in procent van het verschil tussen het nationaal beschikbaar inkomen en de finale consumptie.

(b) Bruto binnenlandse besparingen (inclusief afschrijvingen) in procent van het verschil tussen bruto binnenlands produkt en de finale consumptie.

Bron : OESO-statistieken.

Na de groeivertraging, van 1974 tot 1982, noteerde men in alle kernlanden een afbrokkeling van het netto sparen en de bruto kapitaalvorming. Maar over gans de periode 1960-82 lagen de cijfers van de Verenigde Staten lager dan deze voor de EG en Japan.

Alhoewel de cijfers voor de Amerikaanse bruto besparingen (de bruto kapitaalvorming, rekening gehouden met afschrijvingen) relatief gunstiger uitvallen dan de cijfers van de netto besparingen, tonen de lage scores van deze laatste toch duidelijk aan dat de Verenigde Staten model staan voor een consumptiesamenleving. De lage netto besparingen hebben voor gevolg dat de Verenigde Staten sinds 1980 meer en meer beroep doen op buitenlandse besparingen en sinds 1984 tot deficitland uitgroeiden inzake globale kapitaalvorming.

Het ogenblik lijkt ons nu gekomen om de basisparameters van productieverhoudingen op een rijtje te zetten en om de verschillende evolutie tussen de Verenigde Staten en de Europese Gemeenschap in focus te stellen.

1. Uit hoofde van de bevolkingsgroei en de nog krachtiger stijging van de werkbekwame bevolking zijn de Verenigde Staten overgegaan tot vlotte arbeidsabsorptie of tot aanzienlijke tewerkstellingscreatie. De relatief zwakke spaarquote en de (onvoldoende) kapitaalvorming hadden voor gevolg dat het beschikbare kapitaalvermogen steeds dunner gespreid werd over meer arbeidskrachten. De groei van de kapitaalgoederenvoorraad heeft dus geen gelijke tred gehouden met de tewerkstellingsgroei. En de gemiddelde produktiviteit per tewerkgestelde is er minder gestegen dan in West-Europa en in Japan.
2. In de Europese Gemeenschap heeft de koppeling van geringe stijging in de werkbekwame bevolking en de nog geringere toename van de tewerkgestelde bevolking aan een relatief hoge spaarquote, geresulteerd in een kapitaalsintensievere produktie. Men noteerde er ook een hogere produktiviteitsgroei per tewerkgestelde. Ons continent heeft dus alles gezet op hoge cijfers inzake produktiviteitsstijging per tewerkgestelde. Dit is het hogervermeld inhaalmanoeuvr.

Indien men de index van de kapitaalgoederenvoorraad per tewerkgestelde in de drie zones voor 1984 vergelijkt (met basisjaar 1960 = 100) is de ontwikkeling als volgt verlopen : Verenigde Staten 118, Japan 190 en de Europese Gemeenschap 227. De kapitaalverdieping per tewerkgestelde heeft zich dus zeer ongelijk ontwikkeld in de drie kernzones van het Westen.

Bij het overschouwen van de periode 1960-82 zou men de Verenigde Staten een tewerkstellingseconomie kunnen noemen, met relatief lage produktiviteitsgroei. De Europese Gemeenschap is een produktiviteitseconomie met relatief lage arbeidsabsorptie of tewerkstellingsgroei. Japan realiseert beide projecten samen : de hoogste produktiviteitsgroei met relatief krachtige tewerkstellingscreatie.

In macro-economische symbooltaal kunnen we de hogergeschetste evolutie als volgt in beeld brengen :

1. De gemiddelde produktie

- het nationaal produkt : Q
- de totale bevolking : B
- het gemiddeld produkt per eenheid van bevolking : $q = \frac{Q}{B}$

Bij logaritmering en differentiëring naar de tijd $(\frac{d}{dt})$ bekomen we de procentuele (jaarlijkse) groeicoëfficiënt :

$$\dot{q} = \dot{Q} - \dot{B}$$

Voor de periode 1960-82 lag Q in de Verenigde Staten iets lager dan in de EG. Maar B lag er merkkelijk hoger. Zodat de Amerikaanse q beduidend lager kwam te liggen dan de Europese.

2. De gemiddelde produktiviteit per tewerkgestelde

- het nationaal produkt : Q
- de werkende bevolking : E
- de gemiddelde produktiviteit per werkende arbeidseenheid :

$$\pi = \frac{Q}{E}$$

De jaarlijkse procentuele groei-vergelijking wordt dan :

$$\dot{\pi} = \dot{Q} - \dot{E}$$

Tabel 3 : Differentiële arbeidsabsorptie en produktiviteitsgroei, 1960-82

Land	\dot{Q}	\dot{E}	$\dot{\pi}$
Verenigde Staten	3.1	1.9	1.2
Japan	7.3	1.1	6.2
EG-totaal	3.4	0.2	3.2
- Duitsland	3.3	- 0.2	3.5
- Frankrijk	4.3	0.6	3.7
- Verenigd Koninkrijk	2.1	0.0	2.1
- België	3.7	0.2	3.5

Bron : OESO-statistieken.

Hieruit blijkt dat de jaarlijkse produktiviteitsstijging per werknemer in de Amerikaanse economie ongeveer vijf maal lager lag dan deze in Japan en twee en half maal lager dan deze in de Europese Gemeenschap.

De vlotte arbeidsabsorptie (E) gekoppeld aan een verslachte kapitaalvorming per werkende (K/E), verklaart de trager groeiende produktiviteitsgroei in de Verenigde Staten tegenover deze van de EG en vooral van Japan. Maar het is ook duidelijk dat de hogere produktiviteitsgroei van West-Europa minder het resultaat is van hoger liggende produktiecijfers dan van lage (voor Duitsland negatieve) arbeidsabsorptie.

III. DE SECTORIELE GROEITRANSFORMATIE

In de lange termijn studie staat de sectoriële transformatie-visie, ontworpen door het driemanschap Kuznets-Clark-Fourastié centraal. Hierin onderkennen de auteurs twee fasen. In de eerste fase doet zich een exodus voor van werkende bevolking uit de primaire sector die door de uitbreidende secundaire sector (vooral in de verwerkende nijverheid) wordt opgeslorpt. Als de verwerkende nijverheid tot volle rijpheid is gekomen, begint de tweede fase. Deze is gekenmerkt door de uitbouw van een diensteneconomie. Dan begint de tewerkstelling in de verwerkende nijverheid te stagneren. En na verloop van tijd noteert men afvloeï (uitstoting) van arbeidskrachten uit de secundaire sector. Deze "desindustrialisering" manifesteert zich het eerst in enkele basissectoren zoals kolenwinning, staalindustrie, scheepsbouw, textiel, leder en schoei-sel, voeding en drank, en in een verder stadium ook in de automobielproduktie. De westerse kernlanden hebben de eerste fase achter de rug, maar staan nu voor de socio-economische trauma's van de tweede.

Om tot een klaarder inzicht in deze sectoriële verschuivingen te komen is een onderhuidse analyse gewenst van de krachten die deze mutaties bewerkstelligen. Ter verheldering van de analyse maken we hier een onderscheid tussen interne krachten en externe factoren.

1. De interne krachtenbundel

De interne krachtenbundel bestaat uit de resultante van de evolutie in de inkomenselasticiteit van de vraag naar goederen en diensten enerzijds en van de ontwikkeling van de produktiviteit anderzijds.

a. De inkomenselasticiteit van de vraag

Eens de bevolking een hoog welvaartspeil heeft bereikt, komt er ook relatieve verzadiging voor nijverheidsprodukten en wordt een relatief stijgend deel van het inkomen besteed aan diensten : onderwijs, medische verzorging, toerisme, verzekering, communicatie, distributie, vervoer, enz.

b. De stijging van de produktiviteit

De rationalisering van de produktiewijze door kapitaalverdieping en stijgende inzet van organisatie, management en gevorderde technologie heeft voor gevolg dat de produktiviteit per tewerkgestelde stijgt.

Het samenspel van deze twee factoren laat ons toe het verschijnsel van de arbeidsuitstoting klaarder te omschrijven. Indien de evolutie van de inkomens-elasticiteit de vraag trager doet toemen dan de stijging van de produktiviteit per tewerkgestelde, moet men overgaan tot arbeidsuitstoting of tot georganiseerde overproduktie (of stijging van de exportcapaciteit).

2. De externe krachtenbundel

De verwerkende nijverheid der kernlanden functioneert evenwel niet als een eiland. En in onze open westerse economieën (met aanzienlijke in- en uitvoerstromen van nijverheidsgoederen) kan men niet voorbijgaan aan de extensivering van de industriële produktiecapaciteit in de nieuwe industrielanden van de Derde Wereld. Als gevolg van de snelle klim van de lonen in de kernlanden ontwikkelden zich sinds halfweg van de jaren zestig allerlei prijs- en kostenverschillen op internationaal vlak. Door het optrekken van de arbeidsvergoeding in het centrum van het westers systeem ontstond een situatie waarbij de kapitaalvergoeding in de periferie (de nieuwe industrielanden) zich relatief gunstiger ontwikkelde. Een deel van de transnationale industrie (transnationaal kapitaal) week uit naar deze NIL op zoek naar een hogere kapitaalvergoeding. In samenspel met het nationaal kapitaal in deze landen werd een nieuwe industriële capaciteitsbasis uitgebouwd, die na verloop van tijd, gezien vanuit de globale westerse zone, in bepaalde nijverheidsprodukten tot overproduktie heeft geleid. Deze ontwikkeling heeft de desindustrialisatie in het centrum bespoedigd.

De cijfers van tabel 4 illustreren duidelijk de sectoriële verschuiving in de totale tewerkstelling. Deze is vooral na 1973, d.w.z. met de algemene groeivertraging, in versnelling gegaan. Maar het begrip desindustrialisering en/of tertialisering verdient toch nog nadere toelichting.

Tabel 4 : Desindustrialisering en tertialisering

Land	Verwerkende nijverheid (a)			Diensten (b)	
	1960	1973	1982	1960	1982
Verenigde Staten	26.4	24.8	20.4	56.2	68.0
Japan	21.3	27.4	24.5	41.3	55.4
EG-totaal	30.2	30.6	26.3	40.2	56.1
- Bondsrepubliek	34.3	36.1	33.1	39.1	51.8
- Frankrijk	28.2	28.3	24.7	38.5	57.2
- Verenigd Koninkrijk	38.4	34.5	27.0	47.6	62.2
- België	37.7	36.3	27.2	46.4	64.7

(a) Percentage van de werkende bevolking in de verwerkende nijverheid.

(b) Percentage van de werkende bevolking in de dienstensector.

Bron : OESO-statistieken.

In de Verenigde Staten en in Japan, slinkt wel het *relatieve* aandeel van de verwerkende nijverheid inzake tewerkstelling, maar gezien de sterke toename van de globale tewerkstelling, d.w.z. van (E), noteert men nog een *absolute* stijging van E_{vn} , of van de tewerkstelling in de verwerkende nijverheid (1). In de Europese Gemeenschap daarentegen, met haar slappe totale tewerkstellingstoename, resulteert de sectoriële verschuiving in een absolute afvloeï van arbeidskrachten uit de verwerkende nijverheid. Deze verschillende evolutie kan men nog duidelijker aflezen uit de cijfers van tabel 5 die de jaarlijkse procentuele groeicijfers weergeven van de produktie (Q_{vn}), van de tewerkstelling (E_{vn}) en van de produktiviteit (π_{vn}) in de verwerkende nijverheid, alsook in de dienstensector : Q_d , E_d en π_d . In de EG, meer speciaal in de oudere industrielanden zoals België en het Verenigd Koninkrijk, noteert men een beduidende afvloeï van arbeidskrachten uit de verwerkende nijverheid.

- (1) Als gevolg van de verwarring tussen absolute en relatieve desindustrialisatie heeft zich in de Verenigde Staten hierover een vinnig debat ontsponnen. Zie voor een overzicht de studie van B. Bleustone, "Is Desindustrialisation a Myth ?", in *The Annals*, september 1984.

In de cijfers van tabel 5 vindt men trouwens het reeds vermelde algemeen patroon terug, maar dan voor de verwerkende nijverheid en de dienstensector : de produktiviteit per werkende stijgt in de Verenigde Staten trager dan in de Europese Gemeenschap, omwille van de hogere arbeidsabsorptie. Japan daarentegen kan ook hier het dubbel project, met name sterke produktiviteitsstijging met hoge arbeidsabsorptie gelijktijdig waarmaken.

Tabel 5 : De groeicijfers in nijverheid en dienstensector, 1960-82

Land	Verwerkende nijverheid			Diensten		
	\dot{Q}_{vn}	\dot{E}_{vn}	$\dot{\pi}_{vn}$	\dot{Q}_d	\dot{E}_d	$\dot{\pi}_d$
Verenigde Staten	3.0	0.7	2.3	3.5	2.8	0.7
Japan	10.3	1.7	8.6	6.6	2.4	4.2
EG-totaal	3.7	-0.5	4.2	3.8	1.7	2.1
- Bondsrepubliek	3.4	-0.3	3.7	4.0	1.1	2.9
- Frankrijk	5.2	-0.1	5.3	4.3	2.4	1.9
- Verenigd Koninkrijk	0.9	-1.7	2.6	2.6	1.2	1.4
- België	4.3	-1.0	5.3	3.9	1.9	2.0

Bron : OESO-statistieken.

De sterke toename van de werkende bevolking, gekoppeld aan de sectoriële verschuiving heeft in de Verenigde Staten ingrijpende gevolgen gehad :

1. Er heeft zich een *regionale* verschuiving voorgedaan : door afkalving van het oude, d.w.z. stagnerende industrieel bekken gevestigd in Pennsylvania, Ohio, Michigan, Indiana en Illinois, en door de opkomst van de nieuwe industrieën in het Zuiden en in het Westen.
2. De krachtige stijging van het arbeidsaanbod meer bepaald van categorieën zoals jongeren, vrouwen en laaggeschoolden (die zich hoofdzakelijk in de dienstensector nestelden) heeft drukkend gewerkt op de evolutie van de gemiddelde inkomens. Deze evolutie heeft ook aanleiding gegeven tot het ontstaan van een dualistische arbeidsmarkt.

Het overvloedig arbeidsaanbod op de Amerikaanse arbeidsmarkt heeft niet alleen drukkend gewerkt op de evolutie van de produktiviteit per tewerkgesteld maar ook op de inkomens, meer bepaald ook op de evolutie van de lonen. Over de periode 1973-82 zijn de

Amerikaanse reële lonen uitbetaald in de industrie gedaald. De vergelijkende cijfers voor de Europese Gemeenschap en Japan bevinden zich in tabel 6.

Tabel 6 : Gemiddelde reële loonevolutie in de industrie (a)

Land	1973	1980	1982	Groeipercentage (b)
Verenigde Staten	102.5	98.3	99.0	- 3.4
Japan	98.8	109.1	112.0	13.4
Bondsrepubliek	95.4	112.4	110.7	16.0
Frankrijk	90.9	114.9	119.8	31.8
België	87.4	112.4	110.6	26.5
Nederland	90.6	105.5	105.6	16.6

(a) Index van de reële lonen basisjaar 1975 = 100.

(b) Globale procentuele toename over de periode 1973-82.

Bron : Eurostatistieken.

De daling van de looncijfers na 1980 voor België en de Bondsrepubliek illustreren de door de overheid gevoerde politiek van loonmatiging.

IV. DE REGIONALE DYNAMIEK IN DE VERENIGDE STATEN

Sinds de oprichting van de Europese Gemeenschap heeft de ongelijke regionale ontwikkeling binnen en tussen de lidstaten van de EG-zone sterk in de kijker gestaan. In ons land zijn de hierdoor ontstane socio-politieke spanningen alom gekend. Over de regionale dynamiek binnen de Verenigde Staten is het Europese publiek minder ingelicht. En ook in de Amerikaanse economische analyses wordt er relatief weinig aandacht aan geschonken. In de hiernavolgende korte schets willen we deze regionale dynamiek belichten.

In een recente studie hebben we de politieke implicaties van deze economische verschuivingen van de Verenigde Staten belicht (1). In het Amerikaans politiek krachtenveld noteert men sinds het begin der jaren zeventig een verschuiving van de macht, weg van het "establishment" uit de Oostkust naar deze van het Zuiden en van het

(1) Zie onze analyse over "De ideologische bloesem van *sunbelt* Amerika" in L. Baeck, *Macht en Tegenmacht*, Davidsfonds, Leuven, 1985.

Westen. Uit de hiernavolgende statistische documentatie zal blijken dat deze hegemonie-verschuiving ten dele berust op economische grondslagen.

Tabel 7 : Regionale basisgegevens, 1960-82

Regio	Regionale aandelen		Regionale groei-index	
	1960(a)	1982(a)	1982(b)	1982(c)
Noord-Oosten	28.4	23.1	183	166
Noord-Centraal	29.6	25.3	192	168
Zuiden	24.3	31.1	289	203
Westen	17.7	20.7	265	167
Totaal V.S.	100.0	100.0	226	176

- (a) Het procentueel aandeel van de verschillende regio's in het nationaal inkomen
- (b) De index van de globale inkomensstijging (1960=100) van de regio's en van de natie
- (c) De index van stijging in het gemiddeld inkomen (per capita) in de regio's en in de natie (1960 = 100).

Bron : US Department of Commerce, plus eigen berekening.

De cijfers van tabel 7 tonen duidelijk aan dat de staten van het Noord-Oosten (New York, New Jersey, Connecticut, Massachusetts, en Pennsylvania) alsook de Noord-Centrale Staten (Ohio, Indiana, Illinois, Michigan en Wisconsin) een niet onbeduidende relatieve achteruitgang boeken. Het zijn ook staten met oude industriële bekkens (de "smoke stack industries") waar de automobielnijverheid is gevestigd. De index van het globale regio-inkomen, met name 183 voor het Noord-Oosten en 192 voor de Noord-Centrale Staten ligt uiteraard ook beneden de index van het totaal (nationaal) inkomen voor de V.S. Ook de indexen van het per capita inkomen liggen in deze regio's lager dan de V.S.-index.

Maar het niveau-verschil van deze laatste indexen tegenover deze van het V.S.-totaal valt geringer uit dan het niveau-verschil van het globaal regio-inkomen in vergelijking met dit van het V.S.-totaal. Dit wijst erop dat deze regio's een relatief trager bevolkingstoename hebben gekend. Er is een bevolkingsemigratie op gang gekomen uit deze staten naar de meer beloftevolle staten van het Zuiden en het Westen. De staten New York en Ohio registreren de hoogste emigratiecijfers. De migratie (ruimtelijke bevolkingsdynamiek) heeft hier dus de rol gespeeld van inkomensregulator. Zonder

deze migratie zou het gemiddeld inkomensverschil (per capita) tussen de economisch stagnerende en de economisch expansieve staten groter geweest zijn.

Het omgekeerde heeft zich voorgedaan in de expansieve regio's van het Zuiden en van het Westen. Deze hebben door hun hoger dan nationaal gemiddelde toename in het globaal regio-inkomen, immigranten uit de andere staten en uit het buitenland aangetrokken. In de periode 1970-80 is de totale bevolking van de vermelde expansieve staten, alleen reeds als gevolg van immigratie, gestegen met : Florida 40 %, Colorado 20 %, Arizona 40 %, California 10 % en Texas 16 %.

Voor vijf van de staten wier globaal inkomen het meest gestegen is, geven we de beide in tabel 7 vermelde indices afzonderlijk.

<u>Staat</u>	<u>Index globaal inkomen (1960=100)</u>	<u>Index per capita inkomen (1960=100)</u>
Texas	333	210
California	251	161
Arizona	381	176
Colorado	331	192
Florida	405	194

Verenigde Staten	226	176

Deze cijfers verduidelijken de concrete werking van de globale regionale dynamiek. De groei van het gemiddeld inkomen (per capita) ligt niet noodzakelijk het hoogst in de staat wiens globaal inkomen het meest toegenomen is (b.v. Florida). Immers in de staat Florida bedroeg de bevolkingsgroei tussen 1970-80 in totaal 43.5 %, bestaande uit 3.4 % natuurlijke aanwas en voor 40.1 % uit aanwas door inwijking. De meest expansieve groei van het per capita inkomen noteert men in Texas. California situeert zich in per capita toename zelfs beneden het nationaal gemiddelde. California registreerde tijdens 1970-80 een totale bevolkingsaanwas van 18,5 % : d.w.z. 8.1 % uit natuurlijke aanwas en 10.4 % als gevolg van inwijking.

Inderdaad, in de formule van het gemiddeld inkomen ($q = \frac{Q}{B}$) en in de groei ervan ($q = Q - B$) komen twee variabelen voor, met name Q en B. In de meeste landen van de Europese Gemeenschap noteert men een geringe bevolkingsgroei. Daar is de inkomensafroming van B op Q miniem. In de Verenigde Staten daarentegen is de factor B voor de ganse natie alleen al door de hogere nataliteitscoëfficiënt belangrijk. Maar vanuit het standpunt der individuele

staten gezien, moet men in B ook nog de bevolkingstoename onder stuwing van immigratie uit andere (b.v. minder economisch en expansieve) staten bijrekenen. Deze inwijking is in de expansieve staten aanzienlijk.

De indexevolutive van het globaal staatsinkomen geeft voor de vijf meest expansieve staten volgende hiërarchie : Florida > Arizona > Texas > Colorado > California. Maar de indexevolutive van het inkomen per capita (q) geeft een door bevolkingsdynamiek gewijzigde volgorde : Texas > Florida > Colorado > Arizona > California.

Het verschil in bevolkingsdynamiek (B) niet zozeer onder vorm van differentiële nataliteit dan wel onder impuls van verschil in inwijkingstroom, heeft als niveau-corrector op het per capita inkomen gewerkt. Hierdoor is dus het oorspronkelijk niveau-verschil in de groei van het globaal inkomen der staten (Q) ietwat afgezwakt. Deze bevolkingsfactor (nataliteit, migratie) speelt in veel geringere mate in de landen van de Europese Gemeenschap.

Voor enkele staten hebben we de jaarlijkse procentuele groei van de toegevoegde waarde (Q_{vn}), van de arbeidsabsorptie (E_{vn}) en van de arbeidsproduktiviteit (π_{vn}), in de verwerkende nijverheid voor de periode 1963-80 berekend. Deze cijfers zijn vervat in tabel 8. Ook in deze jaarlijkse groeicijfers noteert men hetzelfde verschijnsel : in de staten met hoge groei inzake industriële toegevoegde waarde ligt ook de arbeidsabsorptie (groei van tewerkstelling) hoger. Dit heeft voor gevolg dat het niveau-verschil in arbeidsproduktiviteit tussen de staten onderling door de differentiële arbeidsabsorptie wordt gecorrigeerd naar homogenere groei-coëfficiënten.

De cijfers van tabel 8 stellen ook de regionale verschillen inzake relatieve en absolute desindustrialisering in kaart :

1. In het Noord-Oosten (New York, New Jersey) is het tot afvloeien van arbeidskrachten uit de (verouderde) industriebekkens gekomen.
2. In de Noord-Centrale Staten is de arbeidsabsorptie in de verwerkende nijverheid gestagneerd, maar er was geen absolute afvloeien.
3. In de Staten van het Zuiden en van het Westen, waar de meeste nieuwe industrieën zich hebben gevestigd, ligt zowel Q_{vn} als E_{vn} het hoogst. In deze expansieve staten is dus nog geen sprake van desindustrialisatie.

Tabel 8 : Jaarlijkse procentuele groei (1963-80) van \dot{Q}_{vn} , \dot{E}_{vn}
en π_{vn}

Staat	\dot{Q}_{vn}	\dot{E}_{vn}	π_{vn}
Verenigde Staten	3.3	1.1	2.2
Massachusetts	2.6	0.1	2.5
New York	1.4	- 1.0	2.5
New Jersey	1.5	- 0.1	1.6
Ohio	1.9	0.0	1.9
Illinois	2.3	0.2	2.1
Michigan	1.1	0.3	0.8
Georgia	4.7	2.3	2.4
Florida	6.1	4.4	1.7
Louisiana	6.4	2.3	4.1
Texas	6.3	4.2	2.1
Colorado	5.3	4.1	1.2
Arizona	7.9	5.7	2.2
Washington	4.4	1.9	2.5
California	4.2	2.3	1.9

Bron : US Department of Commerce, plus eigen berekeningen.

Als besluit van deze regionale analyse, leggen we de Europese en Amerikaanse basisgegevens van de produktiesfeer voor de periode 1960-82 nog eens naast elkander :

1. De EG-economieën komen uit de verf als produktivistische volkshuishoudingen. Door het optillen van hun kapitaalintensiteit, gekoppeld aan een traag groeiende bevolking (alsook een relatief lage arbeidsabsorptie) halen ze een beduidend hoger produktiviteitsstijging per tewerkgestelde en per eenheid van totale bevolking. Deze combinatie verschaftte aan de kernlanden van de EG een produktivistische groeidynamiek en schonk hen de mogelijkheid om inzake gemiddelde welvaart het peil van de Verenigde Staten (in) te halen. Maar vanuit het standpunt van de tewerkstelling zijn de West-Europese economieën trage groeiers. Vooral ons land met (op het einde van 1982) een werkloosheidsgraad van 13.2 % der werkbekwame bevolking is een slappe verschafter van tewerkstelling.
2. De Verenigde Staten daarentegen hebben een snel groeiende bevolking en een nog sneller toenemende werkbekwame bevolking. Alhoewel hun produktiegroei (in de industrie zowel als in de dienstensector) lager lag dan in de EG-landen, hebben de Verenigde Staten, alleen sinds 1973 reeds, 15 miljoen jobs bijgeschapen. Een ambtenaar van het *Department of Labor* gaf aan de economie van de V.S. recentelijk het etiket van "incubator of jobs" (1). Rekening houdend met de cijfers kan men ze inderdaad een "tewerkstellingseconomie" noemen.
 - a. De dynamiek van de arbeidsabsorptie is er ten koste gegaan van de produktiviteitsstijging (en dus inkomensstijging) per tewerkgestelde en per eenheid van bevolking. In de verwerkende nijverheid zijn de reële gemiddelde lonen, tussen 1973-82, lichtjes afgebrokkeld. De tewerkstellingscreatie evolueert er dus ten koste van de inkomensstoename. De inkomensafbrokkeling van de gezinnen kan men aflezen uit de officiële statistieken, zie tabel 9. Deze cijfers illustreren tevens de sociale differentiëring van het verschijnsel.

Tabel 9 : Indexevolutie van het gemiddeld gezinsinkomen

<u>Categorie van bevolking</u>	<u>1975</u>	<u>1982</u>	<u>1982(b)</u>
Alle gezinnen (a)	100	95.3	100
Gezinnen blanke bevolking	100	95.4	104.7
Gezinnen zwarte bevolking	100	90.1	59.3
Hispano-gezinnen	100	95.5	75.2

(a) De horizontale index geeft de inkomensafbrokkeling.

(b) De verticale index geeft de hiërarchie van het gemiddelde inkomen in 1982 per categorie.

Bron : US Department of Commerce

(1) "The US Economy : incubator of jobs" in *Challenge*, januari 1985.

- b. Zeer interessant vanuit macro-sociaal standpunt is het feit dat de ruimtelijke bevolkingsdynamiek (de interstatelijke stromen van inwijking en uitwijking) als regionale produktiviteitsregulator en inkomensregulator heeft gespeeld. Hierdoor wordt de opengaande waaier van regionale groeicoëfficiënten toegehaald door compensatorische migratiestromen. Mogelijke regionale spanningen worden erdoor ontscherpt. De regionale ongelijke ontwikkeling in ons land heeft omwille van de culturele beschotten (taalgrenzen) en de ruimtelijke honkvastheid der bevolkingen geleid tot socio-politieke trauma's.

V. SOEPELHEID EN/OF STROEFHEID VAN HET ARBEIDSBESTEL

Cijfers alleen kunnen geen afdoende verklaring van het gebeuren geven. Dit is ook het geval indien men de tewerkstellingsdynamiek van de Verenigde Staten vergelijkt met de relatieve tewerkstellingsstagnatie in de kernlanden van West-Europa. Het ogenblik lijkt ons dus gekomen om de verschillen vanuit hun institutionale matrix te belichten. Benevens de aanvoer uit hoofde van de bevolkingstoename wordt de arbeidsabsorptie in de Verenigde Staten vooral gestuwd door de toenemende tewerkstelling van volgende groepen : jongeren, vrouwen en lage inkomensimmigranten (zoals de Hispano's). Dit zijn ook categorieën die ontvankelijk zijn voor afwijkingen van het klassiek arbeidsbestel, d.w.z. de achturendag en de vijf-dagenweek :

1. Vele jongeren combineren studie en/of beroepsschool met deeltijds werk : tijdens de avonduren, tijdens de weekends of voor een seizoen.
2. Een toenemend aantal jonge vrouwen verkiezen na hun huwelijk nog aan het werk te blijven maar dan slechts deeltijds tijdens de jaren van jonge kinderkweek.
3. De laaggeschoolde negrobevolking en de Hispanos staan in een relatief zwakke onderhandelingspositie in de arbeidsmarkt en aanvaarden geregeld ploegenarbeid (nachtwerk) en weekendwerk.

De syndicale omkadering van de arbeidskrachten is vooral sterk in de traditionele "smoke stack industries" zoals kolen en staal, alsook in de automobielmontage, bij de vrachters, enz. In de tertiaire sector is de syndicale organisatie minder ingeworteld. Aangezien de arbeidsabsorptie het hoogst is in de dienstensector groeit ook het syndicaal niet-gereguleerde arbeidsbestand sneller dan het syndicaal genormeerde. De hogervermelde sectoriële verschuiving bewerkt voor een stijgend aantal werknemers dus een min of meer automatische "de-regulatie" van de door syndicale organisaties uitgebouwde arbeidsregeling.

Het overvloedig arbeidsaanbod, de afbrokkeling van syndicale normering, de "Wanderlust" van de interstatelijke migranten, enz. maken dat het Amerikaans arbeidsbestel veel soepeler inspeelt op de economische dynamiek en op de nieuwe sociale behoeften. Onder impuls van allerlei socio-culturele mutaties zijn er ook inzake arbeidsregeling nieuwe behoeften ontstaan.

In een stijgend aantal gezinnen gaan man en vrouw buitenhuis werken. Dit heeft voor gevolg dat deze mensen b.v. hun aankopen, bankverrichtingen en andere zaken te regelen hebben buiten de klassieke arbeidstijden, d.w.z. na 18 uur of tijdens het weekend. Het inspelen op deze nieuwe behoeften veronderstelt evenwel dat anderen bereid worden gevonden om te werken tijdens deze niet-klassieke arbeidstijden, dit aan gewone tarieven (competitieve marktcondities) en voorwaarden. Het vraagt een soepel inspelen van het arbeidsbestel. In de Verenigde Staten heeft deze soepelheid de arbeidsabsorptie gestimuleerd. In feite is de Amerikaanse werkende bevolking bereid gevonden de prioriteit te zetten op toename in tewerkstelling, zelfs indien dit voor de massa een inkomensstabilisatie of zelfs een lichte inkomensafbrokkeling inhield.

Voornamelijk twee factoren maken de migratorische dynamiek en het soepel inspelen op een nieuw arbeidsbestel mogelijk :

1. De open en competitieve instelling van de Amerikaanse mentaliteit tegenover "ruimtelijke" en "sociale" mobiliteit.
2. Een ontstroefde arbeidswetgeving die aan verdere de-regulering toe is door het wegsmelten van de "smoke stack industries" waar de "harde" syndicale traditie terug te vinden was.

In West-Europa manifesteren zich dezelfde behoeften inzake verbruik van goederen en vooral van diensten buiten de klassieke arbeidsuren van de achturedag en van de vijfdaagse week.

1. Vanuit de samenleving komen er vragen voor functionering van dienstenbedrijven op avonduren en weekends :
 - hospitalen, klinieken en sociale verzorgingsinstellingen
 - winkelbedrijven en horecasector
 - banken
 - openbare nutsbedrijven zoals vervoer
 - recreatieve en culturele diensten.

Laat ons dit het nieuwe "consumptiepatroon" noemen.

2. De economische rationaliteitsoverweging pleit ervoor : de zeer kostbare kapitaaluitrusting van sommige kapitaalintensieve produktie-eenheden functioneert in de klassieke achturedag

slechts op 1/3 van zijn potentieel. Het Palasthy-systeem pleit voor een meer optimale benutting door meer continue ploegenarbeid : 24 uren, 7 dagen wordt vanuit dit kapitaal-rationeel systeem gezien als optimaal.

3. De syndicale visie kijkt er sinds de massale werkloosheid tegen-
aan vanuit het tewerkstellingsstandpunt. Men verwacht supple-
mentaire tewerkstellingscreatie bij middel van deeltijdse en
van ploegenarbeid. De syndicale visie benadert het probleem met
een ruilstrategie : hoeveel jobs voor hoeveel versoepeling in-
zake normering. Maar in de werknemersorganisaties noteert men
vooralsnog enige terughoudendheid : deeltijdse arbeiders zou-
den minder syndicale trouw (gebondenheid) vertonen.
4. De werkgevers van sommige bedrijven benaderen het ook positief
in de mate dat door een meer soepele arbeidsregeling hun goe-
den- en dienstenaanbieding kan verhoogd worden. Maar zij blij-
ven toekijken op het arbeidskostenaspect : het soepeler sys-
teem mag niet meer kosten dan het klassieke. Twee deeltijdse
arbeidskrachten kosten in het huidig (klassiek) systeem meer
dan een voltijdse. Dit roept het aspect "beloningssysteem" op,
dat zich ook op werkdeling (d.w.z. op soepeler arbeidsabsorp-
tie) zou moeten instellen.

Vooralsnog in ons land, met zijn hoogoplopende werkloosheid van de
werkbekwame bevolking, zou men in de komende jaren een meer ac-
tieve politiek van tewerkstelling (arbeidsabsorptie) moeten voer-
ren. De realisatie hiervan zal vanwege de bevolking, maar vooral
ook van de werkgevers- en werknemersorganisaties een meer onbe-
vangen geestesinstelling vergen.

1. De werknemersorganisaties hebben de gangbare ideeën rond het
begrip "sociaal" vertaald in de zin van centraal gereguleer-
de arbeids- en loontarievenbescherming. Het aspect arbeidsab-
sorptie valt hier tussen de plooien. Dit sociaal protectionis-
tisch standpunt ademt nog de geest uit van de probleemloze ar-
beidsmarkt uit de voorafgaande exuberante groeicyclus (1950-75).
Dit arbeidsprotectionisme komt vooral ten goede aan al wie in
het arbeidsbestel geraakt. De massa uitgesloten heeft er
geen boodschap aan. Het sociaal vraagstuk dient nu anders ge-
steld te worden, met als centrale doelstelling werk(her)verde-
ling ; ook ten koste van de inkomensgroei, en vooral ook bij
middel van ontstroeping der centraal genegotieerde arbeidsnor-
meringen.
2. De werkgeversorganisaties en hun achterban zullen zich iets min-
der produktivistisch moeten opstellen. Tijdens de enorme ach-
terstand tegenover de Verenigde Staten inzake produktiviteit
per werknemer, leek ons een produktiviteitsopfokkend "inhaal-
manoeuvre" gepast. Sinds het begin van de jaren tachtig hebben

de kernlanden van de EG zich op dat vlak tot evenknie van de Verenigde Staten opgewerkt. Een minder verkrampte instelling, gericht op soepeler arbeidsabsorptie, lijkt ons nu een wenselijke doelstelling. Vanuit de economische basisvariabelen gezien is er ruimte in onze economieën voor meer arbeidsabsorptie. Maar zoals in de Verenigde Staten moeten ook de beloningsconsequenties aanvaard worden.

Voor onze socio-economische beheerselite (topmanagers van de werknemersorganisaties, van de politieke executieve, van de werknemersorganisaties ; in één woord van de overlegeconomie) ligt er een boodschap besloten in de evolutie van de Verenigde Staten. In Europa hebben sommigen de neiging het Amerikaans bestel te doodverven als sociaal hard, omdat het meer de "self-reliance" van de enkeling benadrukt en wantrouwig staat tegenover overheidsinterventie alsook tegenover andere intermediaire instellingen (ondermeer syndicaten). Maar in de tewerkstellingscrisis die kenmerkend is voor alle kernlanden van het Westen sinds halfweg de jaren zeventig, heeft het Amerikaans socio-economisch bestel zich sociaal opgesteld, door soepele arbeidsabsorptie onder vorm van 15 miljoen meer tewerkgestelden. Deze "tour de force" kan men niet gering-schattend wegzuiven. Het wordt tijd dat we in West-Europa eens nuchter de kosten-baten balans van de hoogoplopende werkloosheid opmaken : volumineuze werkloosheidsuitkeringen en verlies van potentiële werkkrachten.

Voor de EG en vooral voor ons land zie ik de volgende ombuiging in het socio-economisch beleid als wenselijk :

1. Opvoeren van het ritme in de arbeidsabsorptie : verruiming van E met een minder hooggespannen π .
2. De gemiddelde beloningstarieven, zullen zich moeten aanpassen (naar beneden) in verhouding met π . Dit zal de loonkosten voor de ondernemingen verlichten en ruimte laten voor het aanzwengelen van de tewerkstelling.
3. De netto loonwaaier, die te nauw toegereguleerd is ((door fiscale en parafiscale overdruk ietwat openen (1)). Dit zal terug meer dynamiek in de loopbanen brengen die nu uitgedoofd is. De werkmotivatatie is dan ook bij vele creatieve elementen, die de innovatie moeten opbrengen, ietwat geblust.
4. Herziening van het verstroefd arbeidsbestel naar meer differentiatie tussen arbeidstijd en bedrijfstijd. Het is wenselijk het centraal overleg tussen sociale partners in samenwerking

(1) Door netto loonwaaier wordt bedoeld de hiërarchie van wedden en lonen na betaling van belastingen en van sociale bijdragen.

met de overheid te decentraliseren. Hierdoor bedoelen we een systeem dat niet tarieven "erga omnes" decreeteert (b.v. voor een verlieslatend en voor een winstgevend bedrijf), maar een systeem dat meer inpikt op "loon naar werk". Voor de onmiddellijke toekomst achten we een meer actieve en soepele tewerkstellingspolitiek voor de EG en vooral voor ons land prioritair. De in ons land honderduizenden en in de EG miljoenen werklozen, die niettegenstaande de financiële compensaties een gefrusteerd bestaan leiden, zullen deze sociale verwezenlijking naar waarde weten te schatten (1).

VI. DE AMERIKAANSE RELANCE IN PERSPECTIEF

Op het eind van 1982 heeft de Amerikaanse economie zich uit de in de westerse wereld alom heersende recessie losgerukt. De vennootschapsbelasting werd verlicht en de progressiviteit van de fiscale afroaming op het inkomen uit arbeid werd ontscherpt zodat koopkracht vrijkwam voor een vraaggestimuleerde relance. Zoals in de vorige conjuncturele heroplevingen in de Verenigde Staten verliep de opwaartse klim van het nationaal produkt, van de nationale bestedingen en van de arbeidsabsorptie zeer krachtig (2).

De cijfers van tabel 9 illustreren weer de volumineuze arbeidsabsorptie met produktiviteitsdempende effecten (per werkende) in de Verenigde Staten en van de arbeidsuitstoting, met produktiviteitsstijgend effect in de kernlanden van West-Europa. De Amerikaanse jobincubatie staat hier ook in een verschillend conjunctureel klimaat tegenover het Europees produktivisme.

Ter verheldering van de differentiële conjunctuurcyclus van de kernlanden lijkt het ons nuttig de macro-economische functionering van de Amerikaanse relance verder uit te diepen. Hierin staat de verschillende ontwikkeling van de globale vraag en van de budgetpolitiek tegenover deze in West-Europa centraal.

Bij de vergelijking van de jaarlijkse groeicoëfficiënten der globale vraag in de V.S. (zie tabel 10) met de evolutie van Q (zie tabel 9) ziet men dat de expansieve vraag, onder impuls van hogervermelde fiscale en budgettaire ingrepen, boven Q is doorgeschoten. In West-Europa daarentegen, en ook in Japan, werd een strak deflatorisch beleid gevoerd. Behalve in België, dat inzake openbare financiën een buitenbeentje vormt, ligt het Europees en Japans budgetdeficit proportioneel lager dan in de V.S. Globaal gezien hebben de Verenigde Staten tijdens hun relance dus boven hun stand geleefd.

-
- (1) In ons land is men overgegaan tot verkorting van de arbeidsweek en tot inkrimping van de actieve loopbaan (of pensioentijdverlenging). Deze ingrepen hebben wel de arbeidsbesparing bevorderd maar weinig tewerkstellingscreatie gebracht.
 - (2) De conjuncturele schommelingen naar beneden zowel als naar boven vertonen in de Verenigde Staten steeds een grotere heftigheid dan in de EG-economieën.

Tabel 9 : Conjunctuurverloop in de kernlanden

Land	\dot{Q}	\dot{E}	$\dot{\pi}$	Werkloosheid (a)
Verenigde Staten				
1983	3.7	1.3	2.4	9.6
1984	6.7	4.2	2.5	7.5
1985(b)	3	2.5	0.5	7.0
Japan				
1983	3.0	1.7	1.3	2.6
1984	5.7	0.5	5.2	2.7
1985	5.0	1.5	3.5	2.5
Bondsrepubliek				
1983	1.3	-1.7	3.1	8.2
1984	2.5	-0.2	2.8	8.3
1985	2.7	0.2	2.5	8.3
Frankrijk				
1983	0.7	-0.8	1.5	8.2
1984	1.7	-1.0	2.7	9.3
1985	2.0	-0.7	2.7	10.5
Verenigd Koninkrijk				
1983	3.2	-0.4	3.6	11.5
1984	2.0	1.0	1.0	11.7
1985	3.0	0.7	2.3	11.7
België				
1983	0.4	-0.9	1.3	13.2
1984	1.8	0.0	1.8	13.3
1985	1.8	-0.5	2.3	13.6
EG				
1983	1.1	-0.8	1.9	9.8
1984	2.2	0.0	2.2	10.2
1985	2.5	0.2	2.3	10.7

(a) De werklozen als percentage van de werkbekwame bevolking.

(b) Raming.

Bron : OESO-statistieken.

Tabel 10 : Evolutie van de globale vraag en van het overheidsdeficit

Land	Ontwikkeling van de globale vraag (a)			Ontwikkeling van het budgetdeficit (b)	
	1983	1984	1985(c)	1983	1985(c)
Verenigde Staten	5.0	8.7	3.7	-4.1	-3.6
Japan	1.6	4.2	4.5	-3.3	-0.8
Bondsrepubliek	2.0	2.2	1.7	-2.7	-0.9
Frankrijk	-0.5	1.5	1.5	-3.4	-3.8
Verenigd Koninkrijk	4.6	2.2	3.0	-3.3	-2.9
België	-1.5	0.5	0.5	-13.4	-10.0

(a) Jaarlijks groeipercentage

(b) Overheidsbudgetdeficit in percent van het nationaal produkt

(c) Raming

Bron : OESO-statistieken

De macro-economische verwezenlijking van deze relance werd gestuwd door aanzienlijke interne en externe deficitposities :

1. Een stijgend overheidsdeficit, hoofdzakelijk gestimuleerd door niet-direct economisch produktieve defensie-uitgaven.
2. Een stijgend deficit in de handelsbalans en in de lopende externe rekeningen ; de expansieve vraag zwenfelde een steeds volumineuzer importsurplus aan, dat ver boven de relatief stagnerende export doorschoot.
3. Toenemende "indebtedness" van de privésector (ondernemingen en gezinshuishoudingen) gevoed door internationale kapitaalimport ; waardoor het kapitaalsurplus van de V.S. tegenover de rest van de wereld wegsmolt.

In tabel 11 brengen we de evolutie van de deficits in de Amerikaanse handels- en dienstenbalans in beeld.

Tabel 11 :Handels- en Dienstenbalans (a)

Categorie	1983	1984	1985 (b)
Export	200.267	220.000	228.750
Import	261.312	331.000	363.250
Handelsbalans	- 61.055	-111.000	-134.500
<hr/>			
Netto privé transfers	27.131	19.000	12.500
Overheidstransfers	- 7.638	- 7.500	- 8.500
Lopende rekening	- 41.562	- 99.500	-130.500

(a) Seizoengezuiverd, in miljoenen dollar.

(b) Raming.

Bron : OESO-statistieken

De toenemende deficits in de handelsbalans zijn het resultaat van lome exportgroei, gekoppeld aan een krachtige importstijging om aan de expansieve vraag te voldoen. De gestegen import heeft de prijsstijging in de categorie van de internationaal verhandelde goederen (nijverheidsprodukten) in toom gehouden. Dit werd nog in de hand gewerkt door de snelle klim van de dollar, die de import voordelig maakte voor de consument. Maar de importpenetratie groeide uit tot een geduchte mededinger voor sommige Amerikaanse bedrijven, met het gevolg dat hele segmenten van de eigen industrie in de versukkeling kwamen.

Het stijgend deficit in de dienstenbalans (lopende rekening) verwekte een vicieuze cirkelverhouding. Teneinde de deficitaire lopende rekening aan te zuiveren, werd de Amerikaans economie immers genoodzaakt tot een dubbele kapitaalbeweging :

- tot matiging van kapitaalexport ; waardoor de te verdienen toekomstige rentestromen, d.w.z. de inkomende netto transfers, smolten ;
- tot krachtige kapitaalimport ; waardoor de toekomstige te betalen rentestromen, d.w.z. de uitgaande nettotransfers, toenamen.

Tussen het laatste kwartaal van 1982 en het derde kwartaal van 1984 rapporteerde de *Survey of Current Business* (1) een slinkend cijfer van kapitaalexport, m.n. in totaal 68.625 miljoen dollar ; tegenover een stijgend cijfer van kapitaalimport, m.n. in totaal 158.701 miljard dollar. Dit betekent dus netto kapitaalimport.

(1) Januarinummer, 1985.

De *Morgan Guarantee Trust* schat dat het globale (extern) Amerikaanse kapitaaloverschot op eind 1983, geraamd op + 100 miljard dollar (samengesteld uit 900 miljard "financial assets overseas" en uit 800 miljard "overseas liabilities") op eind 1984 is weggesmolten, door een netto kapitaalimport van 95 miljard dollar. Zonder kentering in deze ontwikkeling ontpoppen de Verenigde Staten zich tot internationale schuldenaar. Dit wordt dan voor het sleutelvalutaland van de westerse economie een hoogst onverkwikkelijke situatie.

De financieel-monetaire gevolgen van deze ingrijpende verschuiving in de externe positie (kapitaalnood) van de Verenigde Staten op de rest van het globaal westers systeem zijn voldoende gekend : rentestijging en wisselkoersklim van de dollar, beide tot een overtrokken hoog peil. Zolang de buitenlandse kapitaalverschaffers (oliesheiks, Europese en Japanse spaarders en investeerders) hiermede genoegen nemen en hun vertrouwen (*fiducia*) in de terugbetalingskracht van de Amerikaanse economie niet omslaat, kan de dollar zich nog een wijle boven het gewoel houden. Maar vroeg of laat zal de dollarwaarde terugvallen (*rutschen* of tuimelen ?) op zijn intrinsieke waarde. Hiermede bedoelen we een waarde in verhouding met de basisvariabelen van de reële sector op lange termijn, d.w.z. op basis van de relatieve produktiviteitsontwikkeling in de westerse zone.

De kracht van de Amerikaanse relance is nu aan het uitdoven. Voor 1985 wordt de stijging van de produktiviteit per werkende (π) geschat op 0.5 % (zie tabel 9). Dit lage cijfer zou het signaal kunnen worden van een gewenste herschikking van de overtrokken valutakoers.

Tegenover de steeds zuurder wordende oprispingen in West-Europa tegenover de onbesuisde klim van "superdollar" werd vanuit de Verenigde Staten herhaaldelijk gewezen op het heilzaam locomotief-effect van de Amerikaanse handelsdeficits (1).

In de Bondsrepubliek, het Verenigde Koninkrijk en Japan waar men voorstander was van een beleidskoers gebaseerd op interne bestedingsdeflatie, gekoppeld aan een mercantilistisch exporthefboom (met optimaal handelsbalanssurplus) kon men hiermee aanvankelijk genoegen nemen. Het Frankrijk van Mitterand daarentegen drong herhaaldelijk aan op de wenselijkheid om de heftig fluctuerende en

- (1) Van 1975 tot halfweg 1982 hadden de nieuwe industrielanden van de Derde Wereld locomotief gespeeld. Hun gretige schuldopname (+ 300 miljard dollar) in de internationale geld- en kapitaalmarkt heeft inderdaad een tonisch effect gehad op de verslapte uitvoer van de kernlanden. Maar toen de Verenigde Staten zichzelf tot gretige kredietopnemer profileerden, werden deze NIL als kredietonwaardig verklaard, en ging de georganiseerde "flow back" naar het centrum van start.

uit de haak geslagen wisselkoersen te stabiliseren volgens meer "objectieve" maatstaven.

Alvorens in te gaan op de financieel-monetaire aspecten van de dollar-klim, loont het de moeite om de stoom van de locomotief voor de verschillende zone's van de wereld te preciseren.

In tabel 12 hebben we de groei en de structuur van de V.S.-import volgens handelszone berekend van september 1982 tot september 1984.

Tabel 12 : Regionale spreiding van het locomotief-effect

Regio	Procentueel aandeel (a)	Procentueel aandeel (b)	Globale Im- portgroei (c)
Wereld	100	100	46.7
Canada	19.6	18.4	37.8
Japan	14.3	18.8	92.6
E.G.	18.4	17.8	42.0
Overige industrielanden	5.0	5.1	50.9
Afrika	7.3	4.2	- 16.3
Latijns-Amerika	16.9	14.0	21.6
Midden-Oosten	3.5	2.6	11.2
Verre-Oosten (d)	5.4	5.8	57.1
"The big four" (e)	9.1	12.4	98.8
Oost-Europa	0.6	0.9	116.0

(a) Maandelijkse importstroom in V.S. uit zone in september 1982.

(b) Maandelijkse importstroom in V.S. uit zone in september 1984.

(c) Globale toename van de V.S.-import uit zone in percent, over beschouwde periode.

(d) Exclusief de "big four".

(e) Singapore, Hong-Kong, Taiwan, Zuid-Korea.

Bron : Monthly Statistics on Foreign Trade, plus eigen berekeningen.

In het licht van de algemene slappe exportgroei tijdens de periode heeft de krachtige importvraag van de V.S. ongetwijfeld een locomotief-effect gehad op de export van de rest van de wereld. Maar de cijfers tonen duidelijk aan dat dit effect (globale importgroei 46.7 %) zeer ongelijk is gespreid. Het groeicijfer voor

de EG ligt beneden het wereldgemiddelde, zodat ons procentueel aandeel tijdens de Amerikaanse relance relatief daalde. Afrika werd ondanks de dollarklim gepenaliseerd. Latijns-Amerika situeert zich ook ver beneden het wereldgemiddelde. Maar de grote winnaars zijn Japan en de vier aziatische N.I.L.

Hiermede is de kous evenwel niet af. De dollar-klim heeft ook de rekening voor de import van vele goederen en diensten uit de dollarzone flink doen stijgen : import van goederen en diensten uit de V.S. en ook de aardolie-import uit het midden-oosten die in dollars wordt verrekend. Brengt men het dollar-gehalte van de Europese import ook in rekening, dan komt reeds een soberder stoomresultaat uit de bus.

Als besluit van dit statistisch overzicht geven we in tabel 13 de importverschuiving van de V.S. volgens goederencategorie van september 1982 tot september 1984.

Tabel 13 : Importverschuiving volgens goederencategorie

Categorie	sept. 1982(a)	sept. 1984(b)	Globale importgroei(c)
Landbouwprodukten	7.9	6.4	18.2
Onafgewerkte goederen	3.6	3.5	44.2
Aardolie	27.9	17.3	- 8.9
Nijverheidsprodukten	31.3	36.0	68.8
Uitrustingsgoederen	29.3	36.7	84.1
Totaal	100.0	100.0	46.7

- (a) Procentueel aandeel in de maandelijkse importstroom in september 1982.
- (b) Procentueel aandeel in de maandelijkse importstroom in september 1984.
- (c) Globale procentgroei van de import over beschouwde periode per categorie.

Bron : Monthly Statistics en Foreign Trade.

Zoals men ziet ligt het zwaartepunt van de importtoename bij de nijverheidsprodukten en uitrustingsgoederen. Deze importpenetratie heeft ingrijpende effecten gehad op de Amerikaanse industrie, die in tegenstelling tot de Europese tot voor kort minder bloot stond aan de mededinging op de thuismarkt.

1. De importpenetratie gestimuleerd door de dollar-klim betekende voor de Amerikaanse industrie een verscherpte kwaliteits- en kostenmededinging. Niet alle Amerikaanse bedrijven zijn hiertegen bestand, met het gevolg dat protectionistische afweer ingezet werd om de effecten te verzachten.
2. De relatieve substitutie van nationale produktie door import heeft de tertialisering van de Amerikaanse economie een lift gegeven.
3. De competitieve importpenetratie heeft prijsdrukkend gewerkt op de nijverheidsprodukten. Dit had een inflatiedempend effect. Het stijgingspercentage van de prijzen der inlandse diensteneconomie, die afgeschermd is van buitenlandse mededinging, lag hoger.

Het industrieel establishment van de traditionele en van de massa-goederenindustrie kijkt zorgelijk naar deze importpenetratie, vooral deze van de agressieve nieuwkomers (the big four) en van Japan. Zoals gezegd roomt de vlotte arbeidsabsorptie de Amerikaanse Q af tot een afgeslankte π . In 1985 wordt een gemiddelde groei van de produktiteit per werkende gelijk aan een magere 0.5 % in het vooruitzicht gesteld (zie tabel 9). Hiertegenover staat het feit dat de Verenigde Staten een soliede hegemoniepositie hebben uitgebouwd in enkele "high-tech industries" : informatica, ruimtevaart, biotechniek, enz. De stijgingscoëfficiënt van de tewerkstelling voor de periode 1973-84 ligt in de "high tech" industrieën 82 % hoger dan het gemiddelde in de rest van de verwerkende nijverheid en de dienstensector samen.

Alhoewel de Verenigde Staten, inzake massa-industrie (zelfs massa-electronica) het leiderschap heeft moeten prijsgeven aan Japan, West-Europa en weldra "the big four", behouden ze een soliede hegemonie in enkele spitssectoren.

VII. DE SCHIZOFRENIE VAN HET MONETARISME

In de voorliggende tekst werd de verschillende evolutie van nationale produktie en produktiviteit, tussen de V.S. en de EG-kernlanden vergeleken in het perspectief van de lange termijn. Hierin scoorden de EG-kernlanden betere resultaten dan de Verenigde Staten. Deze laatste vertoonden, mede onder impuls van een exuberante demografische ontwikkeling, een krachtige en vlottere arbeidsabsorptie. Hierdoor evolueerde de produktiviteit per werkende in beide continenten nog ongelijker. Dit heeft voor gevolg dat de EG-kernlanden de naoorlogse achterstand inzake gemiddelde welvaart en produktiviteit hebben ingehaald : het zogenaamde inhaalmanoeuvr.

De stijgende transnationalisering van de verwerkende nijverheid en haar extensivering naar een vijftiental nieuwe industrielanden van de Derde Wereld hebben de westerse zone inzake industriële massaprodukten tot één grote competitieve ruimte omgeschakeld. Bij uitzondering van haar "high-tech" industrie komt de Amerikaanse verwerkende nijverheid door haar relatief slappe produktiviteitsontwikkeling per werknemer meer in relatieve verdrukking dan deze van de EG-kernlanden en van Japan : haar export reageert loom en de importpenetratie neemt toe. Sinds halfweg de jaren zestig vertonen de Verenigde Staten beduidende deficits in hun handelsbalans, afgewisseld door kortstondige herstelbewegingen. De snelle klim van de dollar sinds 1980 heeft de ontwikkeling van het jongste externe handelsdeficit nog versterkt.

Reeds op het einde van de jaren zestig verkondigde R. Triffin dat een "structureel" extern deficit in de reële sfeer (d.w.z. op basis van produktiviteitsdeficits) op de lange duur "inconsistent with stability of the international reserve currency" zou worden. President Nixon hield rekening met deze wenk en liet de sleutelvaluta "zweven".

In een eerste fase dook de dollar diep naar beneden : van 1974 tot 1979. Daarna begon de gekende snelle klim. De economische stut en steun voor deze klim kan men moeilijk in de basisvariabelen van de Amerikaanse economie (Q en π) terugvinden. Gezien vanuit de gemiddelde produktiviteitscijfers en de capaciteit om in deze competitieve westerse zone handelssurplussen te kweken, zouden de munten van de Europese kernlanden en vooral van Japan kandidaat-klimmers moeten zijn. Op afstand en over de lange termijn bekeken verloopt de produktiviteitsevolutie in de EG en in Japan niet alleen vlotter maar ook conjunctureel stabiel.

De conjunctuurbewegingen zijn in de Verenigde Staten heftiger. De hevigheid van de jongste relance levert hiervan een treffend bewijs. Trouwens, de opwaartse stoot van de jongste Amerikaanse herleving kwam niet uit de produktiesfeer maar was het gevolg van vraagstimuli : belastingverlaging, opvoering van defensie-uitgaven, gevolgd door budgetdeficit, en gekoppeld aan inbinding van de geldcreatie (om de inflatie te beteugelen).

De heropleving bracht in de Verenigde Staten een euforie die schril afsteekt tegen de zogenaamde eurosclerosis in ons continent. Nu de kracht van de relance is uitgeblust en er tekenen aan de wand komen voor een mogelijke Amerikaanse mini-recessie, lijkt het ons nuttig het globale dossier, vanuit Europees standpunt te bekijken.

Een globale analyse kan niet voorbijgaan aan de structuur en de evolutie van de financieel-monetaire bovenbouw van de westerse zone. Hierin hebben de Verenigde Staten, ondermeer door het feit dat ze reservevalutaland zijn, een stevige hegemonie-positie veroverd. Alhoewel de Amerikaanse export amper 12 % van de globale westerse export bedraagt, (Derde Wereld inclus) controleren de V.S. voor ongeveer 60 % de transnationale geld- en (krediet)kapitaalmarkt. En de dollar is reservemunt voor 75 % van de westerse economie. Deze asymmetrie verklaart reeds ten dele de sinds halfweg van de jaren zeventig toegenomen onstabiliteit (volatiliteit) in rentestanden en wisselkoersen.

Maar deze structurele verschuiving alleen (d.w.z. de krachtige uitbouw van de financieel-monetaire bovenbouw) kan de onstabiliteit niet verklaren. Onzes inziens is de volatiliteit en het onevenwicht in rentestanden en wisselkoersen mede het gevolg van de kentering in het economisch denken. Onzes inziens is deze onstabiliteit dus niet alleen een gevolg van een louter verschuiving in de werkelijkheid van de financieel-monetaire bovenbouw, maar ook van de manier waarop deze verschuivingen (theoretisch) worden verklaard en gelegitimeerd door de monetaristisch geïnspireerde macro-economie. Ter verduidelijking van deze stelling zullen we een onderscheid maken tussen het nationaal monetarisme (analyse van de inflatie) en van het internationaal monetarisme (analyse van de wisselkoers).

Het nationaal monetarisme is gebaseerd op de vanouds gekende kwantiteitsrelatie :

$$MV = PQ$$

Aangezien het monetarisme de factor V (omloopsnelheid van het geld) als min of meer constant acht, wordt de gedynamiseerde vorm als volgt geschreven :

$$\dot{m} = \dot{q} + \dot{p}$$

In eenvoudige termen betekent dit dat de kwantiteitsrelatie een "vaste" verhouding uitdrukt tussen de groei van het nationaal product en de groei in de vraag naar geld. De toename in het geldvolumeraanbod (\dot{m}) mag dus deze stabiel veronderstelde vraag niet overtreffen ; zoniet komen de prijzen op drift (of $\dot{p} > 0$). De ideale geldvolumenorm is dus zero-inflatie ($\dot{p} = 0$) of $\dot{m} = \dot{q}$.

Een centraal punt van het monetarisme is dat de feitelijke inflatie (prijsdrift) gevoed wordt door de "verwachtingen" m.b.t. de toekomst. Om de inflatieverwachtingen te neutraliseren doet het monetair beleid er goed aan van een duidelijke (onomstreden) en

onveranderlijke (van te voren aangekondigde) geldvolumenorm te hanteren. Een monetaire "stop-go" politiek is volgens orthodoxe monetaristen even storend als de fiscaal-budgettaire interventies van keynesiaanse inspiratie. Het monetaristisch beleid is dus gericht op het beheersen van de centrale doelvariabele p .

Bij het aantreden van Reagan liet de Federal Reserve haar tot dan traditionele discontopolitiek los en schakelde over naar een strakke geldvolumepolitiek. De koppeling van strakke geldpolitiek aan een deficittaire budgetpolitiek (gestimuleerd door belastingverlaging en expansie in de defensie-uitgaven) bracht eerst de rentestanden en daarna de wisselkoers op drift. De lage spaarkwote van de Verenigde Staten had voor gevolg dat het nationaal spaarvolume reeds voor drie vierden opgebruikt werd om het budgetdeficit te financieren.

Deze "crowding-out" vanwege de deficittaire overheid liet dus maar weinig financiële middelen over aan de privé sector om de kapitaal-arbeidscoëfficiënt (bij stijgende arbeidsabsorptie) op peil te houden. Toen in 1983-84 de vraaggestimuleerde relance op volle toeren ging draaien, begon het Amerikaans kapitaaltekort te nijpen, en ging de cyclus van internationale "crowding-out" van start. En de stijgende kapitaalimport pedaleerde de koers van de dollar in "overdrive". Het kapitaaltekort van de V.S. werkte als een magneet op de internationale geld- en kapitaalmarkt.

De gevolgen zijn alom gekend :

- Loomheid van de Amerikaanse export en felle industriële import-penetratie van Japan en "the big four" die ravages verwekte in de Amerikaanse verwerkende nijverheid, vooral in deze voor mas-saprodukten.
- Kentering in de internationale financiële vermogenspositie van het sleutelvalutaland. Door de budgettaire "crowding out" en door de deficittaire handelsbalans zijn de Verenigde Staten uitgegroeid tot de onverkwikkelijke positie van netto kapitaal im-porteur.

Tot op zekere hoogte zijn de Verenigde Staten in het opvullen van hun macro-economische balansen nu afhankelijk van het vertrouwen (*fiducia*) van buitenlandse spaarders en beleggers. En dit, zei Bredero, "kan verkeren".

Maar ook hierop had het internationaal monetarisme (middels van de monetaristische visie op de betalingsbalans) een theoretisch antwoord. Hierin staan ter verklaring van de wisselkoersschommelingen de internationale vraag- en aanbodverschuivingen centraal. Volgens deze visie is de dollar nu meer waard omdat hij in de nationale en internationale financiële markten sterk in vraag is :

- vanwege de Amerikaanse overheid om het budgetdeficit te financieren ;
- vanwege de Amerikaanse privé sector om het handelsbalansdeficit te honoreren door afbouw van "overseas financial assets" ;
- vanwege de Amerikaanse financiële instellingen die via hun transnationaal uitgebouwd net kredieten en kapitalen aantrekken (door het opnemen van "financial liabilities").

Maar in deze "asset market approach" van de wisselkoerswaarde (en de schommelingen hierin) gaat men achteloos voorbij aan het aspect van de "intrinsieke" waarde van de wisselkoers (1).

De "intrinsieke" school van denken stelt voorop dat wisselkoersen wel tijdelijk uit de haak kunnen schieten onder impuls van kortstondige impulsen in de vraag en aanbodmarkt. Maar volgens hen moet de basiskoers in verhouding blijven met de basisvariabelen van de economie : d.w.z. met de fundamentele trend van de produktiviteitsontwikkeling. Het brengt ons een objectieve norm in de geldwaardeleer, die een uitloper is van het "pretium justum", d.w.z. de billijke prijs der scholastieken. Sinds de zestiende eeuw staan de voorstanders van de "intrinsieke waarde" erop, de wisselkoers (die onder invloed van impulsieve vraag- en aanbodschommelingen tijdelijk op drift kan gaan) binnen de bandbreedte van een "normale" koers te houden. Hiermede bedoelen zij een koers die de fundamentele produktiviteitsverhoudingen uitdrukt.

Na de tweede wereldoorlog triomfeerde de "intrinsieke-waardeschool". En Keynes vocht in Bretton Woods zelfs voor een internationale "objectieve" standaard : met name de *bancor*. In feite groeide Bretton Woods uit tot een compromis ; tussen Keynes (intrinsiek) en White (liberaal : wet van vraag en aanbod). En het werd de gekende dollarstandaard.

Toen de produktiviteitsevolutie in de Verenigde Staten de overgevaardeerde dollar in het begin van de jaren zeventig niet meer kon schragen, ging het hek van de dam. De liberalen (louter vraag en aanbod) triomfeerden en het internationaal monetair systeem schakelde over naar "'zwevende" valuta's. De monetaristische

- (1) Al wie enigszins vertrouwd is met de geschiedenis van het denken over geldwaarde en wisselkoersen (externe waarde van het geld) weet dat het dualisme tussen *functionele* en *intrinsieke* theorieën sinds de zestiende eeuw (eerste grote inflatie in het westen) een fundamentele twistappel vormt. De handelsbalansmercantilisten lagen erover in de klink met de wisselkoersmercantilisten. In de achttiende eeuw legde een ganse schare schrijvers (Cantillon, Hume, Galiani) de wond bloot. En in de negentiende eeuw kwam het tot een strijd tussen aanhangers van het "banking principle" en deze van het "currency principle".

renaissance verschaft de (theoretische) legitimering van de systeemverschuiving (1).

Vandaag de dag klapwieken er weer allerlei ideeën ter verdediging van een bandbreedte-systeem op basis van intrinsieke, d.w.z. objectieve basisvariabelen. President Mitterand was er de politieke spreekbuis van op de jongste topontmoetingen van de westerse leiders. Het EMS is sinds 1978 reeds die weg opgegaan. Zullen de Verenigde Staten hun verworven manoeuvreerruimte (president de Gaulle noemde het "un privilège exorbitant") prijsgeven? Vroeg of laat zullen zij toch orde op zaken moeten stellen. Het door hen gevoerd beleid (interne en externe deficits, omslag naar netto kapitaalimport, lage interne spaarquote, basistrend van lage produktiviteit, onverantwoorde drift in rentestanden en wisselkoers) is immers onverenigbaar met de rol van sleutelvalutaland.

Het is onze stelling dat ook op theoretisch vlak een relativering van het monetaristisch paradigma heilzaam zou zijn. De heling van de inflatoire uitschieters (periode 1965-75) was een zinnige reactie en vormt een pluspunt voor het monetarisme. Maar de eenzijdige visie waarop het steunt en het gemis aan trefzekerheid van zijn instrumentarium, doen vele vragen rijzen in beleidskringen en in denkcentra.

Ons treft de "schizofrene" houding van het monetarisme m.b.t. het parameterveld in de financieel-monetaire sfeer. In wezen is dit veld samengesteld uit volgende elementen :

- m of de groei (variatie) in het geldvolume ;
- q of de groei (variatie) in de globale produktie ;
- p of de prijsdrift-variatie (inflatie) ;
- r of de variatie in rentestanden ;
- e of de variatie in wisselkoersen.

Volgens de orthodoxe bijbel van het monetarisme staan hierin q, m en p centraal, met als doelvariabele $p = 0$ bij middel van $m = q$. De variaties (volatiliteit) in r en in e worden met de gekende "benign neglect" afgedaan als epifenomenen van de "vrije" markt. elke interventie om r of e binnen redelijke bandbreedtes te

(1) Voor een meer uitgesponnen theoretische analyse verwijzen we naar L. Baeck, *De wonderbare wereld van de economische paradigma's*, L.E.S., n° 32, C.E.S.- Leuven, 1985.

houden, worden bestempeld als onvruchtbare en inefficiënte marktverstoring (1).

Maar de eenzijdige toespitsing van het beleid om bij middel van de geldvolumenorm alleen p te beteugelen, met verwaarlozing van externe volatiiteit in r en e , lijkt me al even onvruchtbaar en inefficiënt voor de evenwichtige ontwikkeling van de economie.

Zeker, de inflatiegraden van 10 à 15 % per jaar in de periode 1970-75 waren ongezonder. En een soberder (monetaristisch) beleid vormde hierop een heilzame reactie. Maar sinds 1975 hebben we variaties tot 100 % in e gekend en even aanzienlijke schommelingen in r . Het dogmatisch "benign neglect" tegenover deze buitensporige volatilititeit is niet alleen theoretisch inconsistent, het verwekt ook instabiliteit in de functionering van de westerse economie. Een uitbreiding van het beleidsveld en een beheerste (soepele) sturing van r en e is dus wenselijk in de toekomst.

VIII. BESLUIT

Onze vergelijking van de lange termijnevolutie in de EG-kernlanden met deze in de Verenigde Staten had als doel het perspectief te verruimen en de heersende eurosclerosismentaliteit in West-Europa te nuanceren. De uitgesponnen analyse laat ons toe kort te zijn inzake besluit.

1. De EG-kernlanden hebben dank zij een krachtiger produktiviteitsontwikkeling de achterstand inzake welvaartspeil met de Verenigde Staten ingehaald. Maar de huidige produktivistische rem op de arbeidsabsorptie lijkt ons een negatief punt. Onze Europese kernlanden kunnen nu de deflatoire teugels wat vieren (2). Gezien de hoge werkloosheidscijfers is een actiever tewerkstellingsbeleid gewenst. Het sociale ostracisme is een kwaal die onze West-Europese welvaartsstaten ontsiert. Het verwekt bij het merendeel van de werkbekwame werklozen een wrang gevoel van sociale uitsluiting. En de massale werkloosheid is ook economisch gezien onzin. Hierdoor gaat een enorm potentieel

-
- (1) De inflatie of de prijsvariatie (p) in goederen en diensten is uiteindelijk toch ook maar het resultaat van vraag en aanbod in de markt. Waarom dan alle beleidsenergie (interventie) op de stabilisatie van deze ene variabele toespitsen?
 - (2) België beschikt over minder manoeuvreerruimte omwille van zijn buitensporig overheidsdeficit.

aan mogelijke produktie teloor. En de volumineuze enveloppe van de financiële werkloosheidsuitkeringen weegt zwaar op de kostenbalans van de economie. Het moet in ons continent dus tot werk-(her)verdeling komen. Een probaat middel hiertoe is een soepele normering van het arbeidsbestel. Dit zal het kapitaalrendement in de eigen economie verhogen en de kapitaalvlucht naar de V.S. afremmen.

2. De Verenigde Staten vormen nog steeds de machtigste, de meest doorslaggevende volkshuishouding van de westerse zone. Hun soepele arbeidsabsorptie hebben we in detail beschreven. En met hun "high tech" industrieën beheersen ze ten dele het industriële ontwikkelingspad van de toekomst. Maar door hun slappe spaarkwote en de hieruitvolgende arbeidsintensieve ontwikkeling in hun massa-industrie staat hun verwerkende nijverheid in de thuismarkt en in de rest van de wereld bloot aan medogenloze mededinging. In feite leeft deze enorme consumptiesamenleving boven haar stand.

Haar interne en externe deficits worden nu gedicht door het vertrouwen (*fiducia*) van buitenlandse beleggers. Het spierkrachtig defensiebeleid van Reagan is hieraan niet vreemd. De president is een handige politieke leider die met charisma de Amerikaanse massa weet te inspireren. Hij is vader van een krachtige relance. Maar zijn economisch beleid is op middellange termijn onhoudbaar. Het samenspel van deficitaire vraagstimulering en monetarisme mist coherentie en brengt de rentestanden alsook de wisselkoersen van gans de westerse zone uit de haak.

Nu het vuur van de relance zachtjes uitdooft, is het uur der waarheid niet veraf. De vraagstimuli moeten afgeremd worden en de wisselkoersen moeten, vanuit produktiviteitsnormen bekeken, op een normalere baan. In deze financiële en monetaire systeemaanpassing zullen de Verenigde Staten hun partners (de westerse kernlanden) als medespelers moeten aanvaarden.

Het naoorlogs monetair krachtenveld steunde tot heden (monocentrisch) op één reservevaluta, met name de dollar. Omwille van de hoger geschetste verschuivingen in de produktiviteitsverhoudingen kan men de naoorlogse situatie van Europese achterstand als beëindigd beschouwen. Op monetair gebied is een meer polycentrische ordening mettertijd onafwendbaar. Ook Japan kan hierin niet buiten spel blijven. Een polycentrisch monetair systeem zal ook meer coördinatie in het economisch beleid tussen de kernpartners vergen.

Op de internationale financieel-monetaire agenda van de westerse kernlanden staan dus twee punten prioritair :

1. Het uitwerken van een "multiple currency standard".

2. Een ontwerp voor beheerst management van de wisselkoersen, binnen redelijke bandbreedtes, waarbij hun volatiliteit onder impuls van speculatieve kapitaalbewegingen wordt ingebonden.

Maar de recente koppeling (tijdens de topontmoetingen in Bonn) van de monetaire agenda aan deze inzake ruimtewapens, toont aan hoezeer hegemonie-verhoudingen het internationaal economisch krachtenveld doorkruisen en bepalen. Onzes inziens zullen de militair-strategische opties (Europees of Atlantisch) en de politieke evolutie van de Bondsrepubliek zwaar doorwegen op de toekomstige cohesie van de EG en op de internationaal-monetaire systeemontwikkeling.

In de Verenigde Staten heeft zich een economische groei-verschuiving voorgedaan : weg van de Oostkust en de Noord-Centrale staten naar de Westkust en het Zuiden. In tegenstelling tot de naoorlogse beheerselites van de Oostkust zijn deze van de Westkust minder Europa-centrisch in hun internationale beleidsopties. Een intensere vervlechting met het Verre Oosten (Japan en "the big four") profileert zich aan de kim. Maar ook in West-Europa noteert men stromingen in de publieke opinie die vooropstellen dat enkele negatieve gevolgen van de tweede wereldoorlog (waaronder b.v. de economische achterstand) nu overwonnen zijn. Zij pleiten voor een assertiever optreden van de EG-kernlanden in de ordening van de Westerse zone, b.v. op monetair en zelfs op militair vlak.

Nixon kondigde in 1973 reeds aan dat de naoorlogse periode ten einde was. Dit besef dringt door in ruimere kringen. Hierdoor zijn de naoorlogse scharnier-instellingen van de Westerse zone (IMF, GATT, OESO en NATO) alle min of meer in crisis geraakt. Het is tijd om ze te herdenken en om hun functionering aan te passen aan de nieuwe omstandigheden en behoeften. Het wordt dus een drukke internationale agenda en een boeiende tijd.